

Варненска област заема част от Североизточна България и има широк излаз на Черно море. Тя включва части от Южна Добруджа, Лудогорието, източните части на предбалкана и Стара планина. На изток областта граничи със Северното Черноморие. На североизток границата и съвпада с държавната граница между България и Румъния. Южната граница минава по Източна Стара планина и отделя Варненска от Бургаска област. На запад и северозапад граничи с Русенска област.

Източната граница е предпоставка за развитието на морския транспорт, за локализирането на промишлени отрасли, различаващи на вносни суровини. Чрез нея се реализират международните търговски връзки на Варненска област и на страната. Връзките на Варненското пристанище налагат извършването на много транзитни превози от и за другите части на България. По морското крайбрежие и особено около Варна силно развитие са морския туризъм и курортното дело. Те осигуряват значителни доходи на населението и ангажират сериозно голям брой работна ръка.

Ниските и удобни старопланински проходи и проломът на р. Луда Камчия, през който е прокарана жп линия Варна-Карнобат – Бургас, улесняват връзките на областта с Бургаска област. Североизточната граница на Варненска област е равнинно-хълмиста и не е пречка за развитието на транспорта и съобщенията. Тази граница е пресечена от международния път Констанца – Варна – Бургас – Малко Търново – Истанбул. Западната граница е икономически по-лабилна. Това се обяснява с факта, че на запад влиянието на Варна намалява и териториите на областта изпитват все по-силно въздействие и притегателна сила на Търговище, Горна Оряховица, Велико Търново, Разград, Русе.

В така очакваните граници територията на областта е 10,7% от площта на страната и 11,929 км².

Природен комплекс

Релефът е хълмисто-равнинен, със заравнени плата, като Добруджанското, Франгенското, Шуменското, Провадийското и Авренското плато, които благоприятстват развитието на интензивно земеделие.

В областта са включени източните разклонения на Предбалкана и на Източна Стара планина. Това са Преславска, Драгоевска и част от Върбишка и Камчийска планина. Те имат значение за областта със своето горско богатство, с водните си и рекреационни ресурси. Релефът не създава сериозни затруднения за поддържане на транспортните връзки. Плажовите ивици по черноморското крайбрежие са отлична предпоставка за интензивна рекреационна дейност.

Полезните изкопаеми са представени от няколко вида. Малко от тях обаче участват активно в стопанството поради ограничените промишлени запаси или трудна експлоатационна достъпност. Първостепенна роля за формирането на стопанския комплекс на областта е находището на каменна сол край Провадия. Тя служи за суровина на химическата промишленост в Девня. Друг вид нерудни полезни изкопаеми, които са оказали влияние върху формирането на производствената специализация на района са каолинът при Каолиново, кварцовите пясъци при Белославското езеро и в Шуменско. Те са суровини за порцеланово-фаянсово и стъklarското производство. Областта има богати залежи от варовик и големи количества инертни материали. Варовиците са суровина за циментовата промишленост на Девня и за производство на вар.

От рудните полезни изкопаеми в областта значение има мангановата руда край с. Оборище. Към горивните изкопаеми се отнасят въглищата на Добруджанския басейн, но той не се разработва поради технологични трудности. Находищата на нефт край Шабла и на земен газ край Старо Оряхово са изчерпани. Извършват се проучвания на шелфа от чуждестранни компании за търсене на нефт и земен газ.

Климатът е умереноконтинентален с ясно изразено влияние на морето в 30-35 километровата крайбрежна ивица. По долините на реките Камчия и Провадийска морското климатично влияние навлиза значително по-дълбоко във вътрешността на областта. В Добруджанското плато лятото е горещо, зимата студена, валежите са недостатъчни за селското стопанство. Това е наложило в Добруджа да се изградят много поливни съоръжения. Снежните виелици понякога блокират пътищата, а летните засушавания са типични за областта.

В района на черноморското крайбрежие големият брой слънчеви дни през топлото полугодие наред с нормалната влажност на въздуха и спокойния от ветровете сезон са съществени природни фактори за формиране на рекреационни ресурси и развитие на

стопанския туризъм.

Водни ресурси са недостатъчни за потребностите на областта и особено на селското стопанство. Тук не протичат големи реки, но в речните долини нивото на подпочвените води е по-високо. Това е позволило да се разградят редица помпени станции за поддържане на локални напоителни системи за регулиране на водния отток са построени язовири на р. Луда Камчия.

В Добруджа в резултат на дълбоки сондажи са открити подземни води, които се използват в поливното земеделие. Открити са и термални минерални води, които се използват в туристическите комплекси за комунални цели и за бутилиране. Водите на карстовите извори край Девня имат локализационна функция за индустриалните предприятия.

Най-големи езера са Варненското и Белославското езеро. В Белославското езеро са изградени кейовете стени на пристанища Варна-Запад, на фериботна линия Варна – Иличовск и пристанището на ТЕЦ “Варна”.

По добруджанското крайбрежие се намират езера – лагуни, като Шабленското, Дуранкулашкото блато и Балчишката тузла.

Поземлените ресурси са едно от най-съществените природни богатства на областта. Чрез селското стопанство те играят активна комплексобразуваща роля за областта. Средно в областта 58% от поземления фонд е обработваема земя.

От почвите широко са разпространени черноземите, характеризиращи се с високо плодородие, подходящи за отглеждане на зърнени и маслодайни култури. По долините на реките има алувиални почви, а в южните територии преобладават сивите горски почви. Най-северните части на Добруджа са покрити с лъос.

Горските ресурси са разпространени предимно в южните предели на областта. С гори са покрити източните части на Стара планина /Камчийски и върбишка планина/ и части

от разклоненията на Предбалкана /Преславска и Драгоевска планина/. Преобладават широколистни видове. В крайбрежието при устието на р. Камчия растат лонгозни гори.

Демографска характеристика

Областта е сред малкото у нас с постоянно нарастващо население. Това се дължи на относително запазения демографски и стопански потенциал на общините Варна, Девня, Каолиново, Нови пазар, Тервел, Шумен и др.

Населението е 11% от населението на страната. То е разпределено неравномерно. Половината от него живее във Варна и Варненско. Най-рядко са населени общините до границата с Румъния. Средната гъстота на населението на областта е 76,1 д/км².

Индустриализацията доведе до голяма концентрация на население в градовете. Делът на градското население е 71%. Това се дължи най-вече на гр. Варна и промишлената агломерация Варна-Девня.

През последните години раждаемостта бързо спада и достига 10,1%, смъртността е 12,6%, а естествения прираст е минус 2,5%.

Населението се отличава с голяма миграционна подвижност. Около 2/3 от миграциите са в границите на областта. Заселващите се са по-вечето от изселващите се. Преобладават миграциите от селото към града, което е доказателство за наличието на демографски ресурси в селата. Общо населението в по-трудноспособна възраст превишава броя на населението в пенсионна възраст. Тази положителна тенденция е по-силно изразена в големите градове. С влошена възрастова структура на населението са малките общини.

Броят на населените места е 524, от които 23 града и 500 села. Единствено Варненска област има три града с население над 100 хил. души – Варна, Добрич и Шумен. В нея са и някои от най-големите села у нас – Аксаково -Варненско, Игнатиево, Оборище, Зърнево, Орляк-Добричко, Ясеново, Тодор Икономов – Шуменско.

Стопанска структура

Предимствата на географското положение, местните демографски и стопански ресурси подпомагат развитието на областното стопанство, което е ориентирано към вътрешните и международните пазари. Областта има ясно оформена ос на развитие – на запад от морето към вътрешността на страната: Варна – Белослав – Девня – Провадия – Каспичан /Нови пазар/ - Шумен. В северната и южна посока покрай шосетата и реките са се развили и други селища с местно значение. Най-малък е стопанския потенциал на добруджанските територии. При досегашния стопански механизъм Варна почти е монополизирала развитието на крайбрежието. С различна интензивност се усвояват крайбрежните територии за нуждите на туризма.

С водещи функции в стопанството на областта са промишлеността, селското стопанство, транспортът, туризмът и рекреационното дело. Морският туризъм е специализиращ отрасъл за областта. От промишлените отрасли специализиращи за областта са машиностроенето, химическата промишленост, хранително-вкусовата, шивашката и производството на електроенергия и топлоенергия. Всички тези подотрасли определят и промишлената специализация на областта в национален мащаб.

Хранително-вкусовата промишленост /31% от ОПП/ е специализиращ отрасъл за областта. Почти 1/3 от общата и промишлена продукция се получава от нейните подотрасли. Тя се развива изключително на базата на местни суровини. Отрасълът е представен от консервната промишленост /Варна, Добрич, Балчик, Шумен, Нови пазар, Омуртаг/, мелничарската /Добрич, Шумен и др./. Слънчогледова суровина се преработва в Шумен и Провадия, а гроздето във винарските заводи във Варна, Добрич, Преслав, Попово и Омуртаг. В шумен и Варна има пивоварни заводи /18% от производството на бира в страната/. Местната промишленост е съсредоточена в Добрич, Варна, Шумен и Смядово, млекопреработващата е разпространена в по-големите селища, а захарната в Девня.

Химическата промишленост /20% от ОПП на областта/ е вторият по продукция отрасъл в промишлената специализация на областта. Тя се изгражда на основата на каменна сол, варовик /местни суровини/, както и на вносни суровини. Тук са химическите заводи на калцинирана сода и комбинирани минерални торове /20% от общото производство в страната/. Те формират ядрото на Девненския промишлен комплекс.

Машиностроенето /15% от ОПП на областта/ е един от най-важните структуроопределящи отрасли в областта. Върху системата на неговите производствени връзки се формират и основните елементи на производствено-териториалния комплекс. Водещ подотрасъл е транспортното машиностроене. Във Варна се намира корабостроителен и кораборемонтен завод, който функционира в пряка връзка с тиловите заводи във вътрешността /корабни възли и детайли – Добрич, корабни двигатели – Варна, корабна техника – Шумен, Нови пазар, Попово, корабно обзавеждане – Провадия/.

В Шумен се намира единствения завод за товарни автомобили в страната, коопериран със заводи в чужбина. Други важни клонове на машиностроенето са производството на машини за ХВП в Провадия, на строителна техника в Каварна, нестандартно оборудване – Шумен. Електрическата промишленост се специализира в производство на битова и промишлена електроника /Варна, Смядово, Добрич, Балчик и др./.

Важен клон на металообработването е производството на алуминиеви профили и дограми в Шумен.

Стъкларската и порцеланово-фаянсовата промишленост имат производствена специализация в национален мащаб. Предприятията работят с местни суровини /каолин и кварцов пясък/ и са съсредоточени в Нови пазар, Каспичан и Белослав.

Промишлеността за строителни материали е съсредоточена във Варненска община. Това се обуславя от наличието на суровинни източници /варовик/ и потребността на строителството предимно във Варна и Девня Основното ядро на подотрасъла е Девня /заводът за цимент – 28% от общото производство в страната/. Предприятия на текстилната и шивашката промишленост са разположени във Варна, Каварна, нови пазар, Шумен, Попово, Омуртаг.

Варненска област произвежда 12% от електроенергията в страната главно чрез ТЕЦ “Варна”, която е най-голямата ТЕЦ в България.

Териториалната структура на промишлеността в областта се е развивала под силното въздействие на пристанищата – Варна и Варна-запад. Голямата концентрация на производствени мощности във Варненска община заплашва рекреационните и туристическите обекти по крайбрежието. Морската вода в залива е силно замърсена с промишлени отпадъци. Това налага да се вземат мерки за изграждане на пречиствателни станции, за по-строг екологичен контрол и разсредоточаване на част от предприятията във вътрешността на страната.

Селското стопанство е вторият по икономическо значение отрасъл за стопанството.

-Растениевъдството разполага с богат поземлен фонд. Обработваемата земя е 15% от обработваемата земя в страната. От нея 94% се заемат от нивите. Земите в областта се отличават с богато естествено плодородие. С най-много селскостопански площи разполага Добричко.

Почти половината от общата продукция на растениевъдството се пада на зърнените култури /пшеница и царевица/. Тук се намира житницата на България – Добруджа. В областта се произвеждат 25% от пшеницата и 24% от царевицата в страната.

На второ място по производство се нареждат техническите култури. Сред тях най-важна е слънчогледът /32% от производство в страната/.

Основните клонове на животновъдството са: говедовъдство, свиневъдство и птицевъдство.

Взаимната връзка между селското стопанство и ХВП в областта е много добре изразена. Те взаимно влияят върху производствената си специализация. Селскостопанската продукция изисква определени производствени мощности от промишлеността за навременна обработка на бързоразвалящи се продукти, особено плодове и зеленчуци. От друга страна, ХВП е създала определени суровинно снабдителни райони. Това оказва влияние върху специализацията на растениевъдството. Аналогично са и интеграционните регионални зависимости между животновъдството и предприятията, преработващи животински суровини.

Във Варненска област са развити всички видове транспорт: железопътен, автомобилен, воден /морски/, въздушен и тръбопроводен.

Транспортът е оказал определящо влияние върху изграждането на отрасловата и териториалната структура на стопанството в областта. Особено силно в това отношение е влиянието на морския транспорт.

Основната жп магистрала е Варна-Провадия-Нови пазар-Каспичан-Шумен-София. Тази линия е икономическа ос, по която са възникнали важни стопански центрове на областта. Нейни разклонения свързват всички останали икономически ядра. С международно и регионално значение е линията Разделна – Девня – Добрич – Кадам за Румъния. По нея се осъществяват връзки с Добруджа, Румъния и Русия.

Морският транспорт се обслужва чрез пристанищата Варна, Балчик и Каварна. Варненско – Девненският промишлен комплекс използва няколко специализирани пристанища – Варна във Варненския залив; Варна – запад в Белославското езеро и пристанището за корабни въглевози, доставящи въглища за ТЕЦ “Варна” и кеят за дървен материал. Пристанищната инфраструктура е сравнително добре изградена

Автомобилният транспорт също играе важна роля за развитието и поддържането на вътрешнообластните и междуобластните връзки. Въздушният транспорт се осъществява чрез аерогара “Варна”. Тя е втората по трафик след Софийската. Поддържа и редица редовни и чартърни линии, особено праз туристическия сезон.

В областта функционира и тръбопроводен транспорт. През него преминава част от магистралния пръстен на България за доставка на природен газ от Русия. От Провадия е прокаран тръбопровод за разсол от солното находище до химическите заводи в Девня, а те са свързани чрез продуктопровод и с НКХ Бургас.

Туризмът и рекреационното дело са специализиращи за областта. Рекреационно – туристическата база, която има международно значение, е изградена изключително по крайбрежието на Черно море. Във всички населени места, които разполагат с плажова

ивица, работят държавни и частни туристически компании Тук са известните големи туристически комплекси – “Златни пясъци”, “Св.Константин”, “Албена”, “Русалка”. Предвиждат се допълнителни разширения на туристическата база около устието на р.Камчия.

Обслужващата сфера в областта придобива все по-голямо значение. За това допринасят два основни фактора – социално-икономическото развитие и преди всичко туризмът. Застъпени са обслужващи отрасли, като за тази цел е създадена и съответната инфраструктура.

Вътрешнообластните връзки са представени от производствено-технологични връзки вътре в самите отрасли и между различните отрасли. Такива връзки се осъществяват в областта на машиностроенето /кооперирани предприятия за корабна техника, оборудване и обзавеждане; също в областта на автомобилостроенето, хранително-вкусовата промишленост и др./. Междуотрасловите връзки са представени измежду отраслите на хранително-вкусовата промишленост и други/. Междуотрасловите връзки са представени измежду отраслите на хранително-вкусовата промишленост и селското стопанство, производството на химически торове и селското стопанство, химическата и стъklarската промишленост и др.

Многогранната специализация на областта създава възможност за активен междуобластен обмен. От областта за страната се изпращат: изкуствени торове, калцирана сода, сода каустик и сода бикарбонат, продукти за битова химия, двигатели с вътрешно горене, камиони, ремаркета, битова електротехника, строителни материали, селскостопански и други видове машини, изделия от алуминий, стъklarски и порцеланово-фаянсови изделия, конфекция, селскостопански продукти и произведения на ХВП.

За международния пазар се изнасят кораби, комбинирани минерални торове, калцинирана сода и други химически произведения, цимент, различни видове машини и електроапаратура, конфекция, продукти на ХВП. В областта се внася апаратура за химическата промишленост, енергоносители /въглища, деривати на нефта, газ/, метали; дървен материал и други суровини.

В националния стопански комплекс областта изпълнява четири изключително важни функции: промишлена, транспортно-комуникационна, селскостопанска и рекреционна.

Областта има и специфични производствена специализация. В нея се произвеждат: кораби, товарни автомобили, манганова руда, изкуствени торове, цимент, стъкло и фаянс, зърно, продукти на ХВП и др.

Регионални различия и стопански проблеми

Специфични проблеми за областта са:

-развитие на химическия комплекс в Девня и изграждане на съвременни съоръжения и технологии, съобразени с екологичното равновесие;

-задълбочаване специализацията в производството на зърнено-хлебни и зърнено-фуражни култури за развитие на съвременното животновъдство;

-комплексно използване на ресурсите на р. Камчия и разширяване развитието на туризма.

Административно-териториалното деление на областта включва 30 общини.

В процеса на формирането и териториалното развитие на областта се очертават някои особености. От границите на областта към морето демографският, стопанският и обслужващият потенциал нарастват и достигат най-високите си стойности във Варна. Добруджанските и крайните югозападни територии от Предбалкана са най-слабо развитата периферия на областта. Много неравномерно е усвоена бреговата ивица, главно поради прекомерната концентрация на стопански функции във Варна.

Варна е един от най-старите градове в Европа. Водеща роля в града имат промишлеността, курортното дело, търговията, транспортът. Варна е голям културен, медицински, образователен център с национално значение. Той е перлата на черноморското ни крайбрежие.

Девня, Белослав и Провадия развиват добивна промишленост и химически производства и заедно с Варна формират селищна и индустриална агломерация.

Добрич е главният град на Южна Добруджа и неин стопански и обслужващ център. Обликът му се определя от агробизнеса, машиностроенето и леката промишленост. В обхвата на прякото му влияние попадат обширни, слабо заселени територии.

Балчик и Каварна се развиват като най-големите добруджански морски селища. Разчитат на курортното дело, агробизнеса, машиностроенето и леката промишленост. Имат интересни природни забележителности.

В западната част на областта централно селище е Шумен. В обсега на прякото му влияние влизат Каспичан, Нови пазар, Плиска, Преслав, Смядово. Шумен израства като занаятчийски и културен център още през възраждането. Сега в града има предприятия на машиностроенето и на химическата промишленост. Шумен е транспортен възел. Развива се още и като научен и културен център. Известен е с туристическите си забележителности.

Каспичан и Нови пазар изпълняват транспортни и промишлени функции. Разположени са сред богата земеделска околност и край находища на каолин, глини и варовици. Произвеждат се фаянс, стъкло, строителни материали, храни.